

Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial
Editorial

Editorial
Editorial
Editorial
Editorial

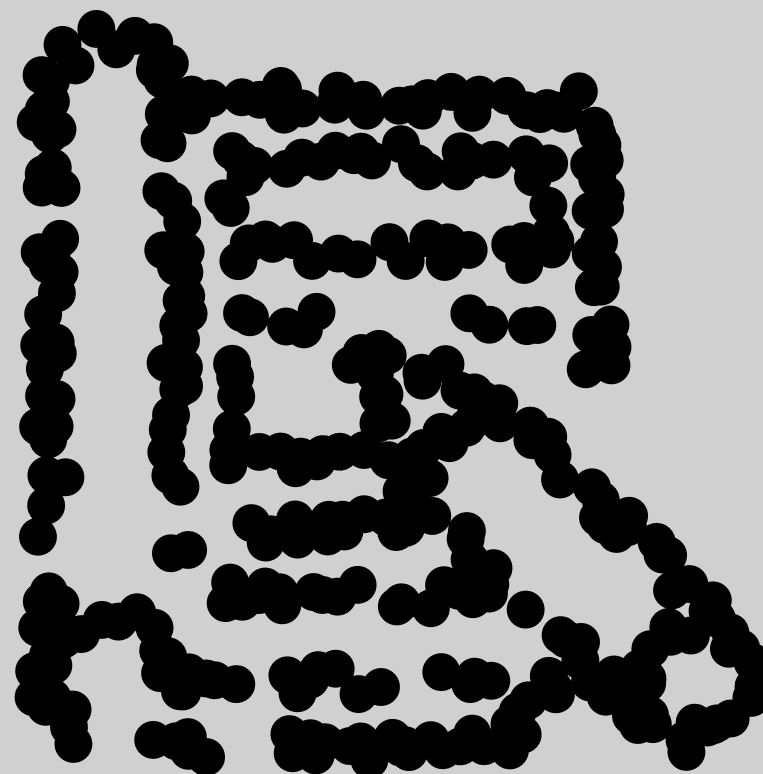
Editorial
Editorial

Editorial
Editorial

Editorial
Editorial
Editorial
Editorial

Editorial

Zuzana Jakalová
Jan Zálešák

Myšlenka tohoto tematického čísla *Sešitu pro umění, teorii a příbuzné zóny* se zrodila přibližně před dvěma lety z našich rozhovorů o kurátorství. Když jsme mluvily* i o tom, co nás zajímá na oboru, jemuž se v různých pozicích věnujeme, do centra debaty se opakovaně vracelo téma výzkumu. A to v mnoha různých polohách, od zkoumání kurátorství v rámci studií či dějin výstav (*exhibition studies*⁽¹⁾ či *exhibition histories*⁽²⁾) až po výzkum uskutečňovaný přímo tvorbou výstavy, kdy pak stále častěji interaguje s výzkumem uměleckým. Rozebíraly* i jsme různé metody či metodologie, které současné kurátorství využívá – „akční výzkum“ směřující k proměně chápání institucí galerie a výstavy, psaní historií kurátorských osobností a zaznamenávání výsledků jejich práce směřující k tvorbě nových kánonů a hierarchií, napětí mezi potřebou prostě se dělit o zkušenosti v rámci profesního pole a akademickou tendencí rámovat kurátorství stále komplexnějším a nuancovanějším jazykem.

Naše soukromá debata, často začínající u toho, co bychom mohli označit jako „kurátorské drby“, je přirozeně pouze nepatrným zlomkem rozrůstající se kritické a akademické reflexe kurátorství. V ní vystupuje do popředí řada témat, z nichž mnohá byla v minulosti reflektována rovněž na stránkách *Sešitu* – kurátorství jako institucionální praxe a praxe tvorby institucí (nový institucionalismus),⁽³⁾ kurátorství jako kritika (kritické kurátorství),⁽⁴⁾ proměny média a formátů výstavy a teoretická a historická reflexe tématu

- 1 V poslední dekádě jsme byly* i svědky vzniku nových, zpravidla magisterských studijních programů s tímto názvem (či variací na něj), např. na Central Saint Martins v Londýně, liverpoolské School of Arts & Design nebo University of the Arts v Hel-sinkách.
- 2 Exhibition Histories je kromě obecného pojmenování specifické linie umělecko-historického výzkumu orientovaného na dějiny (tvorby) výstav také názvem edičního projektu nakladatelství Afterall, který vzniká ve spolupráci s Asia Art Archive, Center for Curatorial Studies na Bard College, documenta Institut a Faculty of Fine, Applied and Performing Arts při University of Gothenburg, <https://www.afterall.org/projects/exhibition-histories/#About> (cit. 1. 11. 2024).
- 3 Karina PFEIFFER KOTTOVÁ, „Institucionální avantgarda“, *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny*, roč. 7, 2013, č. 15, s. 58–85.
- 4 Jan ZÁLEŠÁK, „Kritické umění a kurátorství v nejisté době“, *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny*, roč. 4, 2010, č. 8, s. 22–38.

výstavnictví,⁽⁵⁾ autorství a vztah mezi uměleckým a kurátorským pojetím autorství, feministické kurátorství (kurátorství v rámci feministické instituce), kurátorství a péče, kurátorství a globalizace, kurátorství a dekolonizace.⁽⁶⁾

Při uvažování nad tím, jak by mohlo tematické číslo *Sešitu* zaměřené na kurátorský výzkum vypadat a jaké texty by mohlo obsahovat, jsme se opakovaně vracely* i k příbuzné problematice uměleckého výzkumu, se kterou se intenzivně konfrontujeme při pedagogickém působení v doktorském studijním programu na brněnské Fakultě výtvarných umění VUT. Zatímco v případě uměleckého výzkumu bylo v průběhu poslední dekády investováno enormní úsilí do jeho institucionalizace – organizováním konferencí a vydáváním sborníků a knih, etablováním nových časopisů a specifických formátů publikování odborných textů, zakládáním nových pracovišť a otevíráním studijních programů – u kurátorského výzkumu srovnatelné množství aktivit nenacházíme. Zatímco spojení *artistic research* bylo přinejmenším v evropském kontextu uchopeno a využito jako klíčový nástroj k prezentování umělecké tvorby jako aktivity, již je třeba přikládat epistemologickou relevanci, a tudíž také poskytovat adekvátní finanční a institucionální podporu v rámci infrastruktur vědy a výzkumu, *curatorial research* podobný „trik“ spojený s posunem na vyšší úroveň epistemologické závažnosti možná tak silně nepotřeboval. To přitom zřejmě nesouvisí ani tak s tím, že by kurátorství nějak „přirozeně“ implikovalo výzkumný charakter práce, jako spíše s faktem, že většina jeho aktérek a aktérů ke kurátorství v minulosti přicházela již vybavena titulem z oboru (od dějin umění přes estetiku a filosofii po filmová studia

- 5 Tématu média výstavy byla věnována – v souvislosti se završením badatelského a publikačního projektu VVP AVU *Výstava jako médium. České umění 1957–1999* – hned dvě tematická čísla *Sešitu*, konkrétně 25/2018 a 26/2019. Dějiny výstav tematizovalo číslo 35/2023, které výběrem textů zohlednilo širší středoevropskou perspektivu.
- 6 Intenzivnější debata k posledním několika zmíněným tématům v našem prostředí zatím neprobíhá, respektive je příliš roztroušená, i když i zde jsme schopni identifikovat významné tvůrce diskurzu, především instituce tranzit.cz a Společnost Jindřicha Chalupského.

nebo antropologii), v němž jejich způsobilost k výzkumné práci nikdo nezpochybňoval.

S postupným přibýváním a etablováním kurátorských studijních programů v uplynulých dvou dekadách byla na jednu stranu pevněji ukotvena esenciální interdisciplinarita kurátorství, zároveň ale postupně vyvstala potřeba etablovat autonomní oblast kurátorského výzkumu realizovaného přímo v rámci kurátorských studií, respektive v rámci vlastní praxe kurátorství. Kurátorský výzkum dnes v jistém smyslu „dobíhá“ umělecký výzkum v jeho cílené snaze etablovat se jako samostatná, specifická oblast tvorby vědění a aktuální číslo *Sešitu* je toho důkazem. Dosavadní zaočtávání kurátorského výzkumu za tím uměleckým v oblasti akademické sebelegitimizace příznačně ilustruje i reflexe kurátorského výzkumu v registrech RIV a RUV. Zatímco výstava umělce či umělkyně je v RUV vnímána jako zcela relevantní akademický výstup, vůči kurátorské činnosti zůstává registr slepý, s výjimkou „výzkumné výstavy doprovozené kritickým katalogem“, což je kategorie, jež postihuje jen malou část praxe, kterou bychom mohli označit jako kurátorský výzkum. Většina kurátorstva, které chce svůj výzkum vykazovat v akademickém prostředí, proto musí sahat po prepisování výstupů svého výzkumu do podoby odborných textů uznatelných v RIV, a vlastně tak již hotové výsledky své práce artikuluje podruhé, v jiném jazykovém a metodologickém registru.

V průběhu přípravy tematického čísla *Sešitu* zaměřeného na kurátorský výzkum jsme se opakovaně potýkali s otázkami a problémy, které se nám dařilo pojmenovávat jenom dílčími způsoby. Jedním z nich je překládání nové terminologie, vznikající jako produkt současné teorie kurátorství, s níž se setkáváme v publikacích vydávaných v lingua franca uměleckého světa, angličtině. Vedle *curating* (kurátorování či kurátorství) se dnes již běžně operuje také s termínem *the curatorial* (kurátorství) či nověji s *curatoriality* (kuratorialita). Při hledání adekvátních překladů kurátorských novotvarů, nuancovaných termínů a jejich konotací pochopitelně vyvstávají problémy nejen z hlediska

kapacity českého či slovenského jazyka, ale také sémantické otázky, týkající se naší schopnosti zachytit jemné konotace a často politické motivace vedoucí k rozšiřování standardní terminologie. Za jednu z velkých výzev blízké budoucnosti považujeme nalézání jazyka teorie kurátorství, který by korespondoval s místně specifickými podmínkami a zkušenostmi (danými specifickou historií a geopolitikou). Předkládané číslo *Sešitu* zároveň chápeme jako příspěvek k této diskuzi.

Otázka terminologická, určitá obsese schopností něco „dělat slovy“, patrná u části teoretiček a teoretiků kurátorství, naši pozornost směřuje k mezeře vyvstávající mezi akademickými a praktickými rámci kurátorství. Opět, podobně jako v kontextu umění, můžeme sledovat narůstající napětí mezi kurátorskou praxí „v terénu“ a stále sofistikovanějším a komplexním světem teorie, která jako by si často vystačila sama se sebou. Při přípravě tohoto čísla jsme se snažili oslovit autorstvo, u něhož jsme předpokládali, že se bude moci k problematice kurátorského výzkumu vztahovat z perspektivy žité kurátorské praxe. Záhy se ukázala problematičnost našeho předpokladu, když mnohé a mnozí, jejichž kurátorskou praxi považujeme za příkladnou manifestaci kurátorského výzkumu, nedokázali najít dostatek času nebo motivace k napsání odborného textu. O to více si vážíme příspěvků, které vznikly a byly psány skutečně zevnitř procesu, a nabízejí tak jedinečnou perspektivu, s jakou se jinak nesetkáváme ani v typických formátech kurátorské praxe (katalogové texty a eseje), ani v typických příspěvcích v odborných časopisech, psaných obvykle z pozice většího odstupu.

Číslo otevírá text Zuzany Jakalové „O čom hovoríme, keď hovoríme o kurátorskom výskume? Parciálna správa o stave jednej debaty“. Jako vstupní přehledová studie nabízí základní představení terénu, v němž se pohybují i další texty. V úvodu připomíná Jakalová vzestup kurátorství jako praxe a rozvoj kritické reflexe a teoretického diskurzu souvisejícího s kurátorstvím, symptomaticky spojený s O’Neillovým „kurátorským obratem“ (*curatorial*

turn). Dále se studie věnuje základní diskurzivní analýze, možnostem zacházení se samotným termínem kurátorství a ambicím spojeným s vytvářením jeho nových modalit a novotvarů. V poslední části textu se Jakalová zamýšlí nad tím, jak vlastně lokalizovat kurátorský výzkum, tedy jak široce, a jak specificky chápat „výzkum“, abychom nemluvily* i buď prakticky o veškerém kurátorství, nebo na druhou stranu nesměřovaly* i k nice tak úzké, že by ani nemělo smysl se jí vážněji zabývat. Na pozadí takto naznačené struktury text představuje podstatné publikace, které byly k tématu publikovány v anglickém jazyce, a lze jej tak mimo jiné chápat jako kriticky komentovanou bibliografii kurátorského výzkumu.

Studie Jany Písaříkové je metodologicky směrlým príspevkem do diskuze o tom, jak psát teorii z bytostných osobních pozic. Pro vědění či poznání, ke kterému text směřuje, se beze zbytku hodí přívlastky jako „vtělené“ či „situované“. V již zmiňovaném *Sešitu* z roku 2018 publikovala Písaříková studii věnovanou kurátorským aktivitám Jiřího Valocha z období šedesátých a sedmdesátých let minulého století.⁷⁾ Ta byla rámována jako příspěvek k historiografii kurátorství, zvláště pak k výzkumu zaměřenému na významné osobnosti oboru. Pretextem studie byla institucionální pozice autorky jako kurátorky Moravské galerie v Brně (MG), kde se zaměřovala na zpracování a prezentaci významné části sbírky a archivu Jiřího Valocha, které MG získala jako dar. Aktuální text pracuje se zásadně odlišnou zkušeností a perspektivou. Aspekt péče, který je někdy jako lehké klišé připomínán v etymologických úvodech úvodů do problematiky kurátorství, se v případě Jany Písaříkové a Jiřího Valocha přesouvá do středu dění a dalo by se říci, že jej téměř bezezbytku okupuje poté, co se autorka v roce 2018 rozhodla ujmout péče o umělce a kurátora, jehož

7 Jana PÍSAŘÍKOVÁ, „Neviditelná socha, transcendentní výstava i programované umění. Kurátorské aktivity Jiřího Valocha šedesátých a sedmdesátých let“, *Sešity pro umění, teorii a příbuzné zóny*, roč. 12, 2018, č. 25, s. 48–71.

zdravotní stav se v průběhu desátých let povážlivě zhoršil. Studie nazvaná „Umění nepečuje, pečuj o umění“ nás nejen biograficky, ale také metodologicky vede vyprávěním, v němž se od institucionálního kurátorství chápaného jako performování určitého typu především umělecko-historické expertízy posouváme k autoetnografické perspektivě, skrze niž jsou reflektovány zásadně jiné možnosti uvažování o tom, co je kurátorství a kurátorský výzkum.

Péče, která je ústředním motivem studie Jany Písaříkové, má své podstatné místo rovněž ve studii autorského kolektivu Martiny Johnové, Anny Remešové a Karolíny Žižkové „Kurátorský výzkum jako nedisciplinovaná a znepokojivá forma poznání“. Je to péče o konkrétní region a jeho lidské i nelidské obyvatele, stejně jako péče o planetu – v kontrastu s abstraktní logikou kapitálu. Případová studie je věnována výstavě *Symptomy budoucnosti* (Ústí n. L.: Galerie Hraničář, 2024). Je psána doslova zevnitř procesu přípravy výstavy, která bude v čase vydání tohoto čísla *Sešitu* stále ještě trvat. Text přibližuje komplexní proces kurátorského výzkumu, jehož počátky sahají několik let nazpět. Popisuje konkrétní metody a podoby kurátorské práce, z nichž do popředí vystupuje především formát symposií umožňujících dlouhodobý a oboustranně obohacující dialog s autorstvem výstavy, a zasazuje je do diskurzivního rámce uvažování o výstavě jako o formě výzkumu. Prostor zde dostává také reflexe vztahů kurátorského a uměleckého výzkumu, které jsou rozvíjeny paralelně a směřují ke společnému cíli.

Zásadním rysem kurátorského výzkumu realizovaného v projektu *Symptomy budoucnosti* je mezioborová a mezinárodní spolupráce, charakteristická pro excelentní výzkumné projekty také v jiných oblastech. Neustálé reflektování a tematizování vztahu mezi lokálním rozměrem ústředního motivu výstavy, jímž je záměr těžby lithia v okolí Cínovce, a jeho globálními souvislostmi, je zde nejen základním metodologickým předpokladem, ale nakonec také klíčovým obsahovým prvkem, artikulovaným ve výstavě i v předložené studii. Zásadní roli zde hraje elementární

solidarita, umožňující překračovat hranice partikulárních zájmů a obav a otevírající možnosti představování si jiných budoucností než těch, jež jsou předjímány extraktivistickou povahou kapitalismu.

Dvojici případových studií, které vznikly na základě našeho oslovení přímo pro toto číslo *Sešitu*, doplňuje překlad eseje „Kompenzační pózy. O přírodopisu, nekroestetice a způsobené újmě“ autorské dvojice Anny-Sophie Springer a Ettiena Turpina. Text vznikl v roce 2019 v přímé souvislosti s trojicí výstav *Verschwindende Vermächtnisse: Die Welt als Wald* (Mizející dědictví: Svět jako les), které připravily* i ve spolupráci s přírodopisnými muzei v Berlíně, Hamburku a Halle, a v širším rámci projektu Reassembling the Natural.⁽⁸⁾ Naší motivací pro zařazení tohoto textu, který byl prvně publikován ve sborníku *Theater, Garden, Bestiary: A Materialist History of Exhibitions*,⁽⁹⁾ je způsob, jakým Springer a Turpin přistupují k médiu výstavy. Ta je pro ně místem, které umožňuje nejen materializovat a zviditelnovat výsledky jejich dlouhodobého výzkumu zaměřeného na historickou konstrukci přírody na průsečíku kolonialismu, kapitalismu, moderní vědy a instituce muzea. Výstavu (a obecněji způsoby, formáty a média vystavování, epistemologické a estetické nároky a předpoklady jejího vzniku) chápou zároveň jako místo, kde může specifické, jinými způsoby nedosažitelné vědění vznikat. Přístup Anselma Frankeho spojený s tvorbou komplexních „výstav-esejů“, ke kterému se ve své studii odkazují Johnová, Remešová a Žižková, je nepochybně zásadním předobrazem také pro kurátorský výzkum v pojetí Anny-Sophie Springer a Etienne Turpina.

Číslo uzavírá recenzní esej Jana Zálešáka, která je soustředěna na trojici publikací z edice *Myšlení o kurátorství* nakladatelství Sternberg Press. Útlé knihy Terryho Smitha,

8 Více k projektu, který běží již více než deset let, zde: <https://reassemblingnature.org/> (cit. 20. 10. 2024).

9 Tristan GARCIA – Vincent NORMAND (eds.), *Compensatory Postures: Natural History, Necroaesthetics, and Humiliation*, Berlin: Sternberg Press 2019.

Zdenky Badovinač a Bonaventure Soh Bejeng Ndikunga se každá jiným způsobem soustředí na to, co můžeme chápat jako limity současného kurátorství. Prostřednictvím tématu „otevřené stávky“ (Smith), „nevyžádaných hlasů“ (Badovinač) a „komolení jazyka kurátorství“ (Ndikung) se všechny knihy dotýkají stále zjevnějšího napětí uvnitř celého systému světa umění, v němž se projevuje obecnější krize systému liberální demokracie jako hegemonie stojící v pozadí globálního rozšíření současného umění a jeho institucí. V eseji je věnována pozornost každé jednotlivé knize a jejich implikacím pro uvažování nad současným uměním a kurátorstvím, nad rámcem toho jsou hledány i obecnější souvislosti mezi nimi. Byť zde téma kurátorského výzkumu explicitně nefiguruje, zmíněná trojice knih nabízí mnoho podnětů pro „myšlení o kurátorství“ v širším, politickém kontextu, do nějž jsou zasazeny dílčí kurátorské praxe včetně těch výzkumných.